

Dani otvorenih vrata HAZU

Glazba i ples

Antička amfora s prikazom svirke na kitari i plesa

Ples u Augsburgu

Anna Pavlova i Laurent Novikoff

Ples, umjetnost harmonična pokreta tijela u ritmičkom slijedu, u svojim je počecima bio motorička reakcija na određene emocije.

Čovjekova želja da osjeća je izrazi kretanjama zabilježena je već na pećinskim crtežima iz paleolitika, slikarijama u grobnicama starog Egipta i etrurskim freskama. U Indiji pišu knjige o plesu, a antički Grci, potvrđujući božansko podrijetlo plesa, daju mu zaštitnicu muzu Terpsihoru. Plesnim se izrazom koriste i kazališta antičke Grčke i Rima, a sastavni je dio i crkvenih rituala, cirkuskih pantomima i dvorskih svečanosti. Temelj društvenih plesova stvoren je u XIV. st., osobito na talijanskim i francuskim dvorovima. Ples je poprimio oblik kruženja i plesanja u paru (*danse royale*).

U renesansi obnovljeni kult ljepote tijela dovodi do popularizacije društvenih plesova kao zabave.

U prvoj polovici XVII. st. francuski su plesovi bili uzor dvorskim i građanskim krugovima ostalih zemalja, a uz plesove u parovima plesali su se i razni oblici kola. *Menuet* je bio novi vodeći ples, dok kao dvorski ples, nakon Francuske revolucije, biva potisnut i zaboravljen. Postali su popularni veliki balovi i plesovi pod maskama. Također, ples je našao novu snažnu afirmaciju kao oblik scenske umjetnosti u dvorskom baletu i plesnim točkama francuske opere. U XIX. st., osim izrazito popularnoga *valcera* i klasičnog bijelog baleta, plesali su se vedri parovni plesovi pristupačni širim građanskim slojevima poput *polke*, *mazurke*, *galopa*, *quadrille*... U XX. st. izvor novih društvenih plesova bile su Sjeverna i Južna Amerika. Razvoj plesa u XX. st. povezan je s pojavom i razvojem *jazza*.

Nakon kratke stagnacije klasičnog baleta početkom XX. st., *S. P. Djagilev* sa skupinom umjetnika (*Ballets Russes*) pokreće znakovite inovacije u sadržajima, glazbi, baletnom izrazu, scenografiji i kostimu.

Na prijelazu iz XIX. u XX. st. pojavio se, kao odgovor klasičnomu baletu, moderni ples koji dopušta slobodnije pokrete i više osobnog izraza.

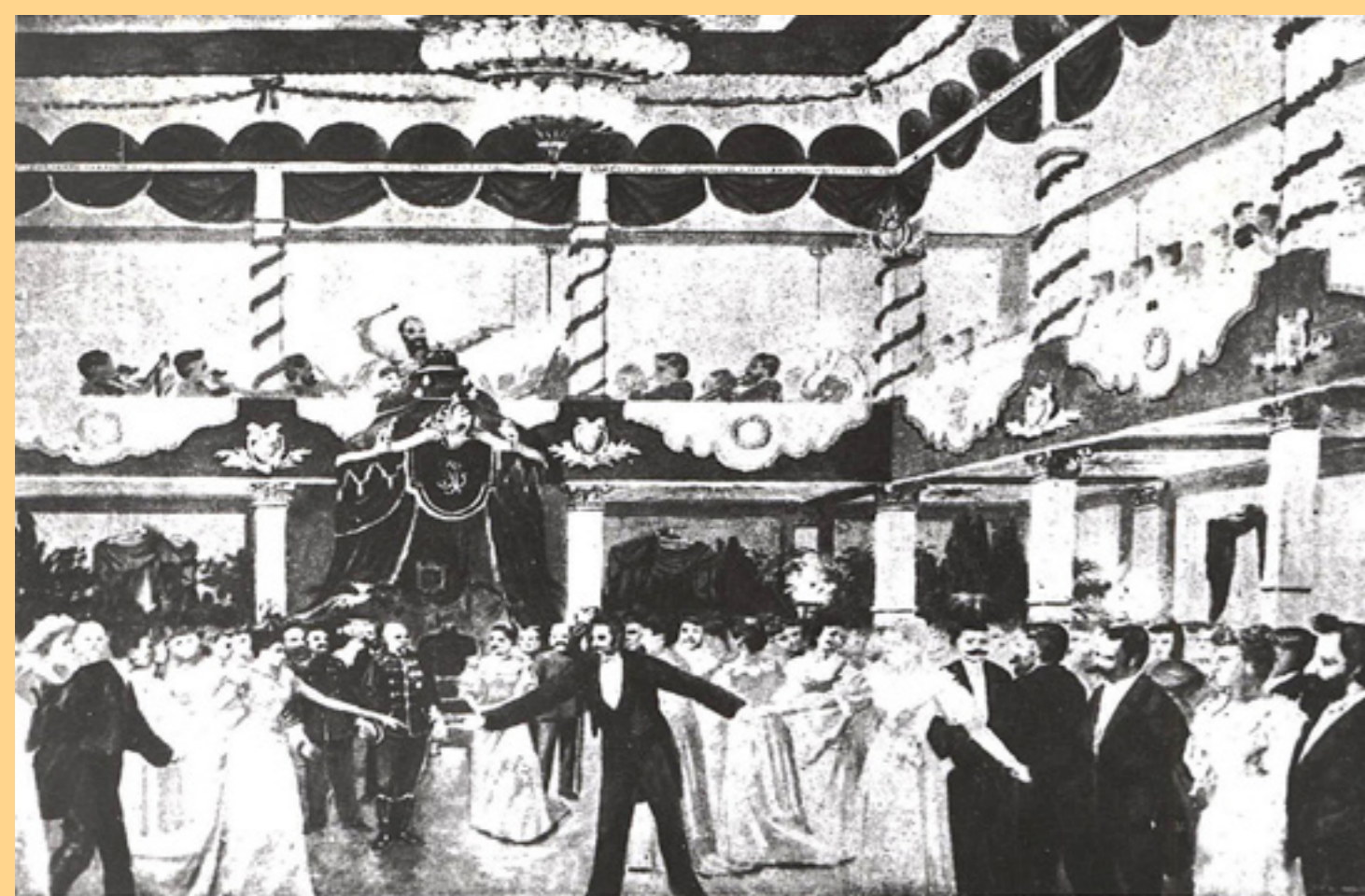
Dvorski i društveni plesovi

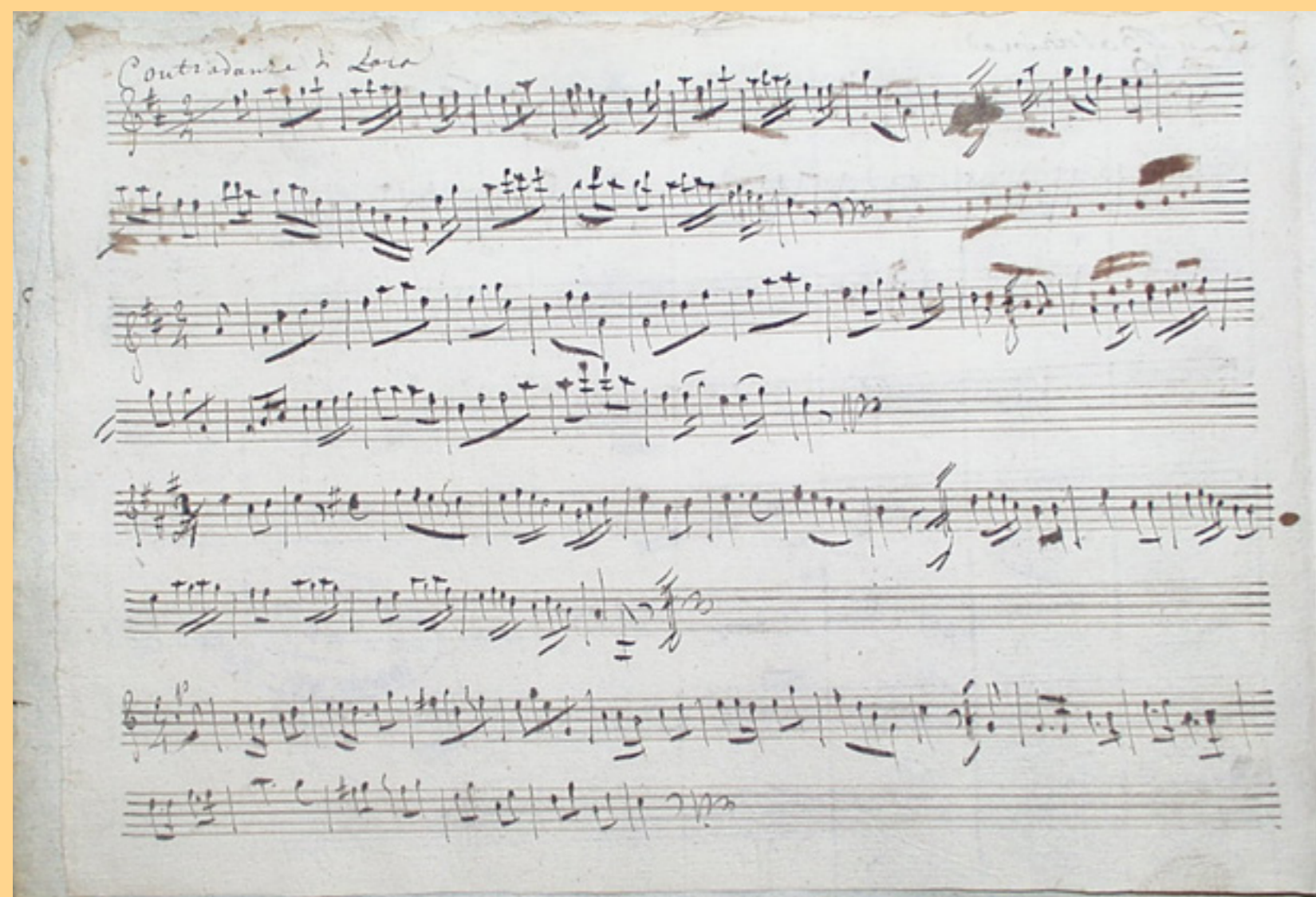
Israhel van Meckenem Jr: Ples na dvoru kralja Heroda

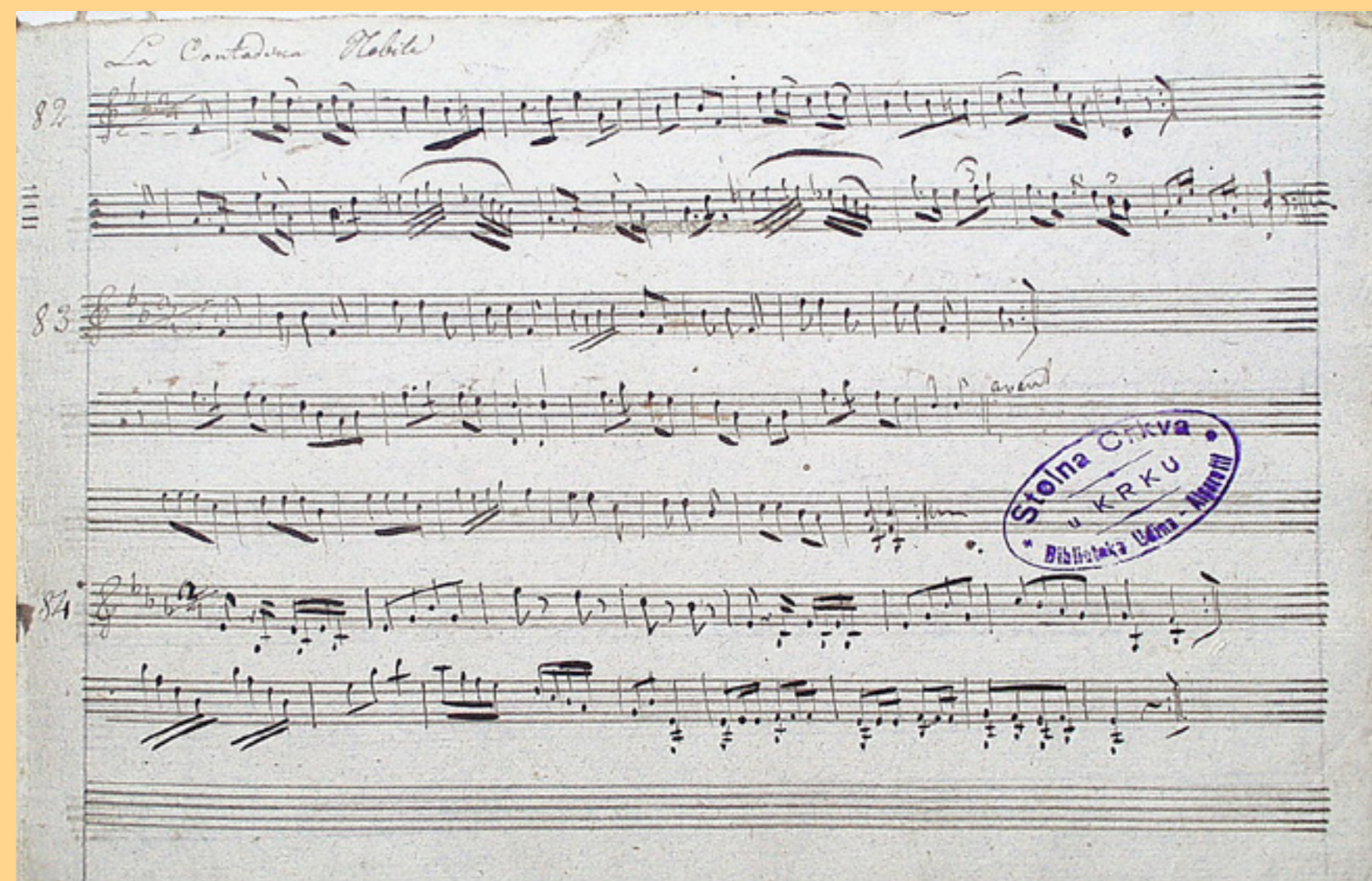
Jean-Antoine Watteau: Seoski ples

Na plesu grada Zagreba u Zagrebačkoj Preporodnoj dvorani

Contradanza di Zara (zbirka Udina-Algarotti, Zagreb HGZ)

La Contradanza Nobile (zbirka Udina-Algarotti, Zagreb HGZ)

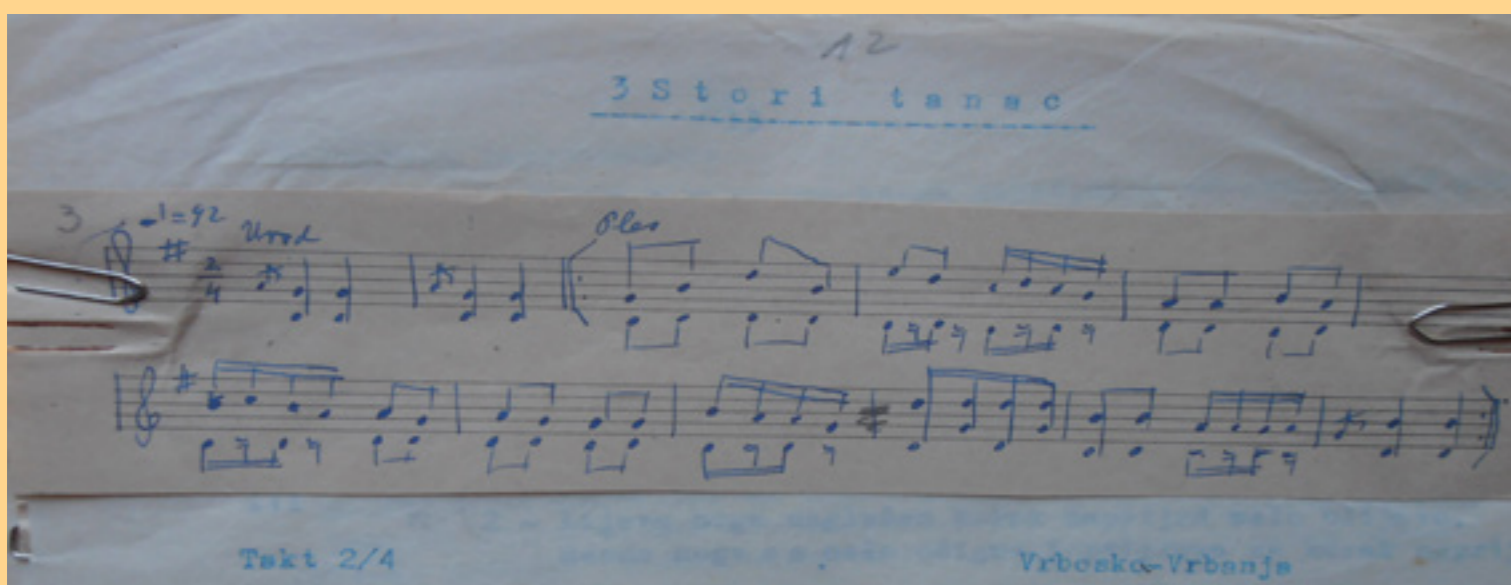
Povijesni razvoj dvorskih plesova seže još u doba srednjega vijeka. Tada su plesovi bili kolektivni, a plesači su, držeći se za ruke, koračali u nizu ili kružno uz pjevanje balada ili instrumentalnu pratnju. Među prvim društvenim plesovima bili su francuski *branle* i *farandole*, koje su parovi odmjerenim koracima plesali u krug. Javlja se i ples u troje pod nazivom *estampa*, gdje jedan plesač pleše s dvije plesačice. U doba renesanse među pukom veliku su popularnost uživali plesovi *saltarello* i *allemande*. Omiljeni dvorski ples bio je *basse danse*, koji se osobito njegovao u Francuskoj, a zapravo je nastao na jugu Italije. Riječ je o koračnom plesu mirnih i odmjerenih kretnji. U 15. stoljeću u modi su bili i plesovi sjeverne Italije poznati pod nazivom *balli*. Pretpostavlja se da su se iz njih na francuskim dvorovima kasnije razvili *balletti* (balet). Početkom 17. stoljeća i pojavom baroka izumiru *bassa danse*, *saltarello* i *allemanda*, a javljaju se novi plesovi: španjolski *pavana*, *gaillarde* i *volta* te francuski *gavota* i *courante*. Najpoznatiji dvorski ples do početka 19. stoljeća bio je *menuet*. Prvotno se izvodio u brzom tempu, a od polovine 18. stoljeća polaganije i s raznim plesnim figurama. Krajem 18. stoljeća u Engleskoj bilježimo *country dances*, koje su Francuzi preoblikovali u salonske plesove *quadrillie*.

Najstariji ples poljskog dvora bila je *poloneza*, a njime su započinjale sve elitne plesne priredbe. U 19. stoljeću rado se plesala *mazurka*, nazvana po istoimenoj pokrajini u Poljskoj. Najveću popularnost uživao je *valcer*, koji je osvojio ne samo Beč nego i mnoge druge europske gradove, te ostao popularan do danas. U većini ovih plesova uživali su i plesači u hrvatskim gradovima i dvorovima.

Tradicijski plesovi

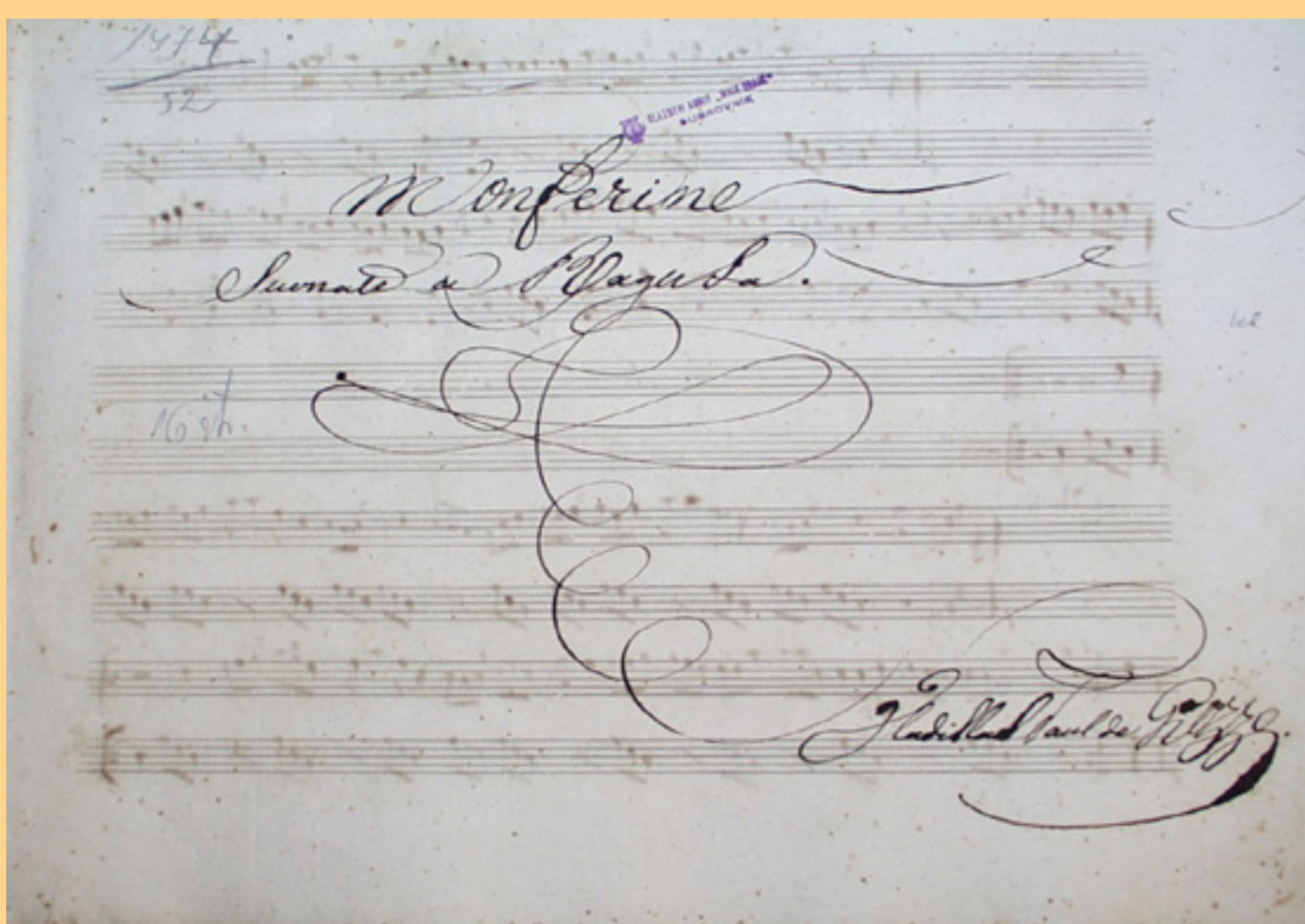
Maksim Gaspari: *Ples pod lipom*

Stari tonac s otoka Hvara. Iz rukopisa neobjavljenog priručnika *Narodni plesovi otoka Hvara* Margite Debeljak iz 1959.

Pieter Brueghel stariji: *Ples seljaka*, oko 1568.

Monferine iz zbirke Pavla Gozzea. Na prvome je mjestu Poskočnica. (Dubrovnik, Samostan Male braće)

Tradicijski ili folklorni plesovi odražavaju povijesne, društveno-gospodarske i kulturne osobitosti tradicijskih seoskih zajednica pojedinoga kraja i kulture. Imaju važnu društvenu ulogu, jer svako veće okupljanje pojedine skupine ili zajednice prati i plesno zbivanje tijekom kojega se ljudi bolje upoznaju, povezuju, pokazuju svoje duhovne i tjelesne sposobnosti te, plešući, izražavaju osjećaje koje drugim oblicima komunikacije ne mogu tako izravno izraziti.

Narodni plesovi često su neizbježan dio i vrhunac rituala, u prošlosti s naglašenom magijskom ulogom, a u suvremenome životu sa simboličkim značenjem u procesima identifikacije. Neki su narodni plesovi po svojstvima i raširenosti veće starine i ukorijenjenosti na tlu Hrvatske: **kolo**, **tanci**, **balun**, **staro sito**, **dućec** i dr. Kao svoju tradiciju Hrvati su s vremenom prihvatili i plesove susjednih europskih zemalja, koji su u određenome razdoblju bili popularni, kao što su: **čardaš**, **furlana**, **kvadrilja**, **mazurka**, **polka**, **rašpa**, **skotiš**, **siebenschritt**, **štajeriš**, **oberštajer**, **valcer**, **palegaj**, **kukunješće** i sl. S obzirom na glazbenu pratnju narodni plesovi mogu biti bez pratnje (**nijemo kolo**), uz vokalnu pratnju (**pjevana kola** i **tanci** uz tarankanje), uz vokalno-instrumentalnu pratnju (**kolo**, **drmeš**). Prema držanju plesača mogu biti solistički, u paru, u trojkama, četvorkama, kolu (otvorenome, zatvorenome). Narodni plesovi mogu biti obrednoga karaktera uz godišnje i životne običaje, mogu se plesati uz rad, kao dio rituala ili za zabavu kao društveni plesovi.

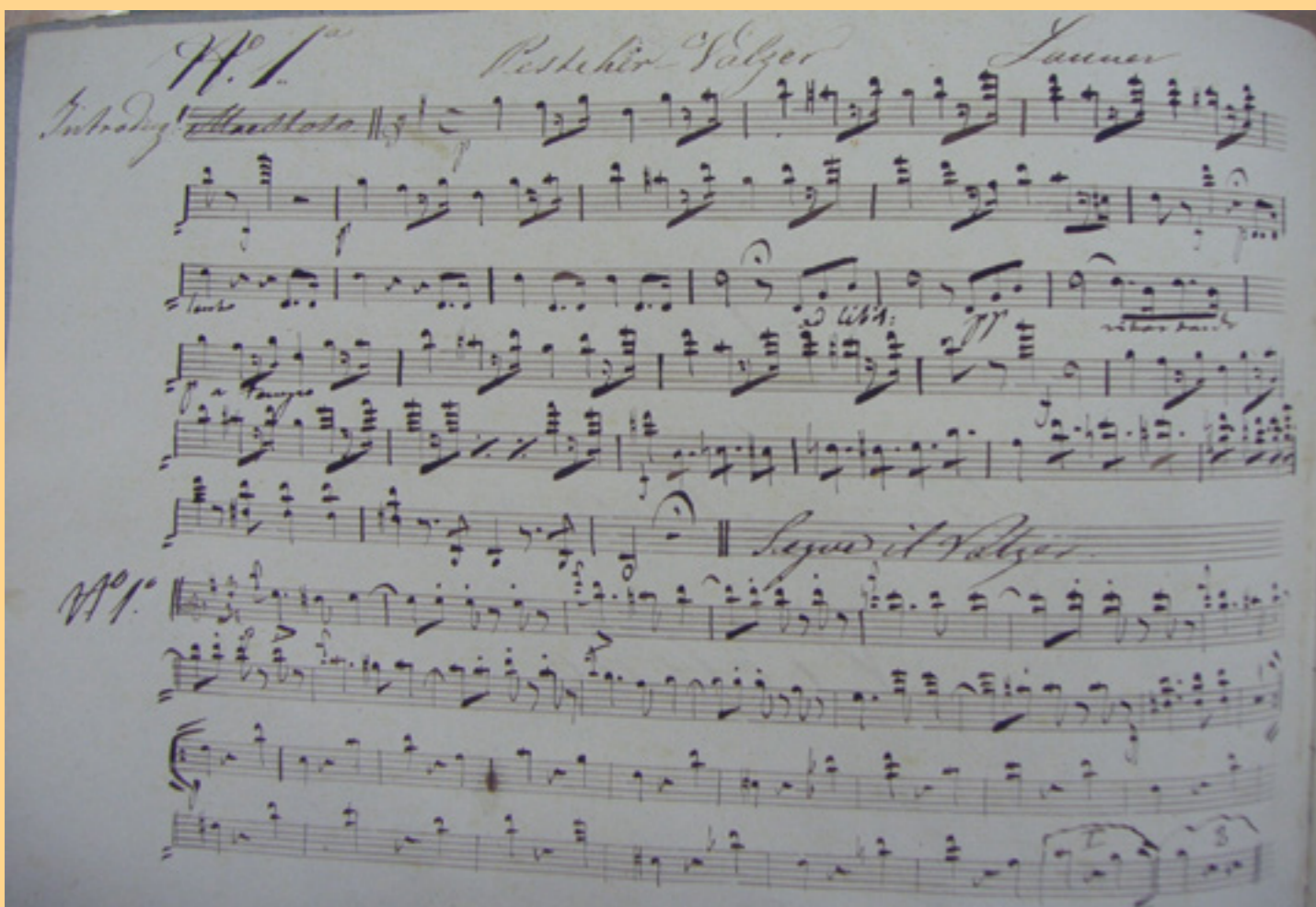
Stilizirani plesovi

Njemački plesovi Karla Prandaua s početka 19. stoljeća

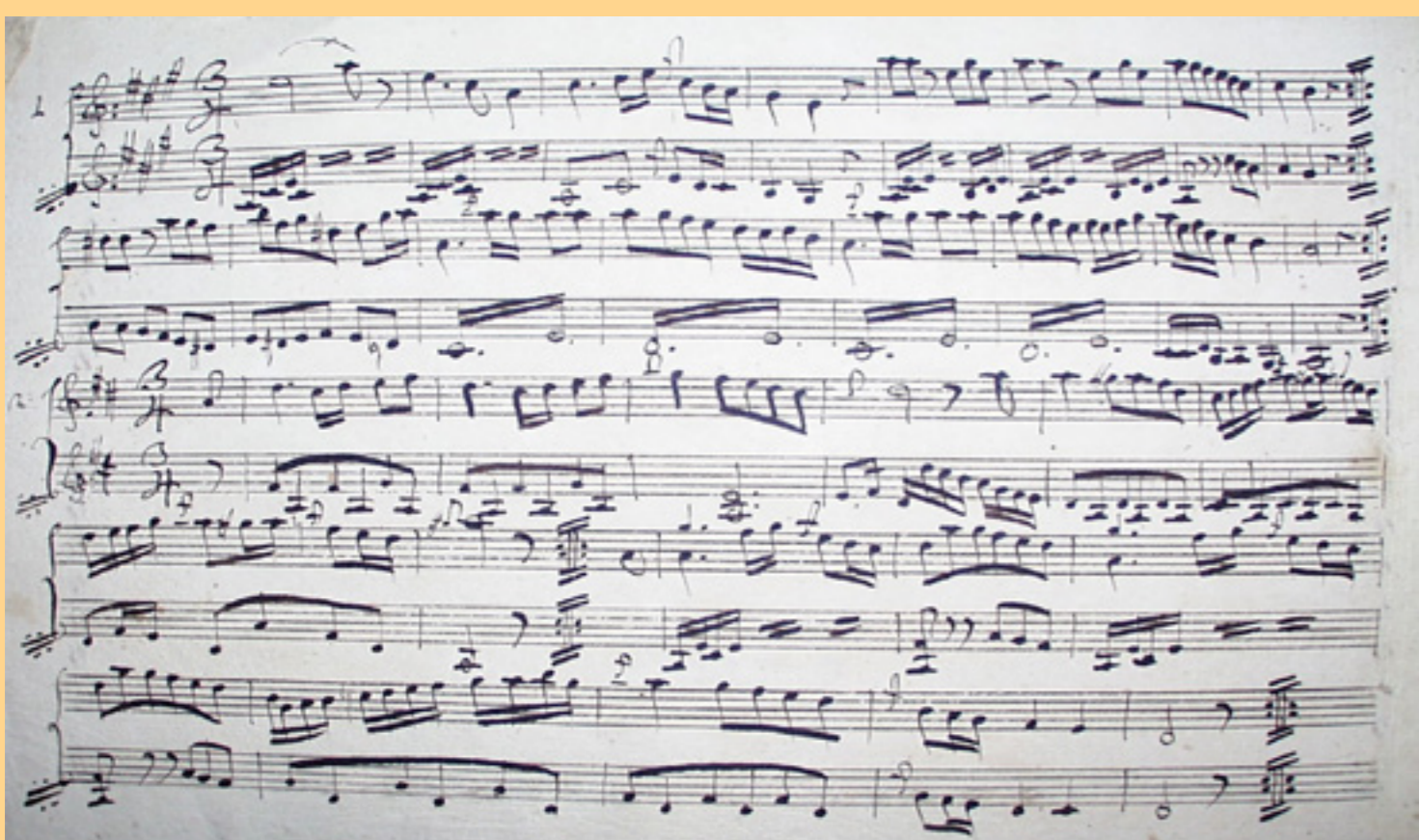
Valcer se plesao i u Dubrovniku u 19. stoljeću. Primjerak iz zbirke Vlaha Melchiorija (Dubrovnik, Samostan Male braće)

Primjerak iz zbirke Vlaha Melchiorija (Dubrovnik, Samostan Male braće)

Dvanaest menueta dubrovačkog skladatelja Domenica Antonietti komponirana za dvije violine za uporabu kapetana Giovannija Monkovića (Dubrovnik, Samostan Male braće)

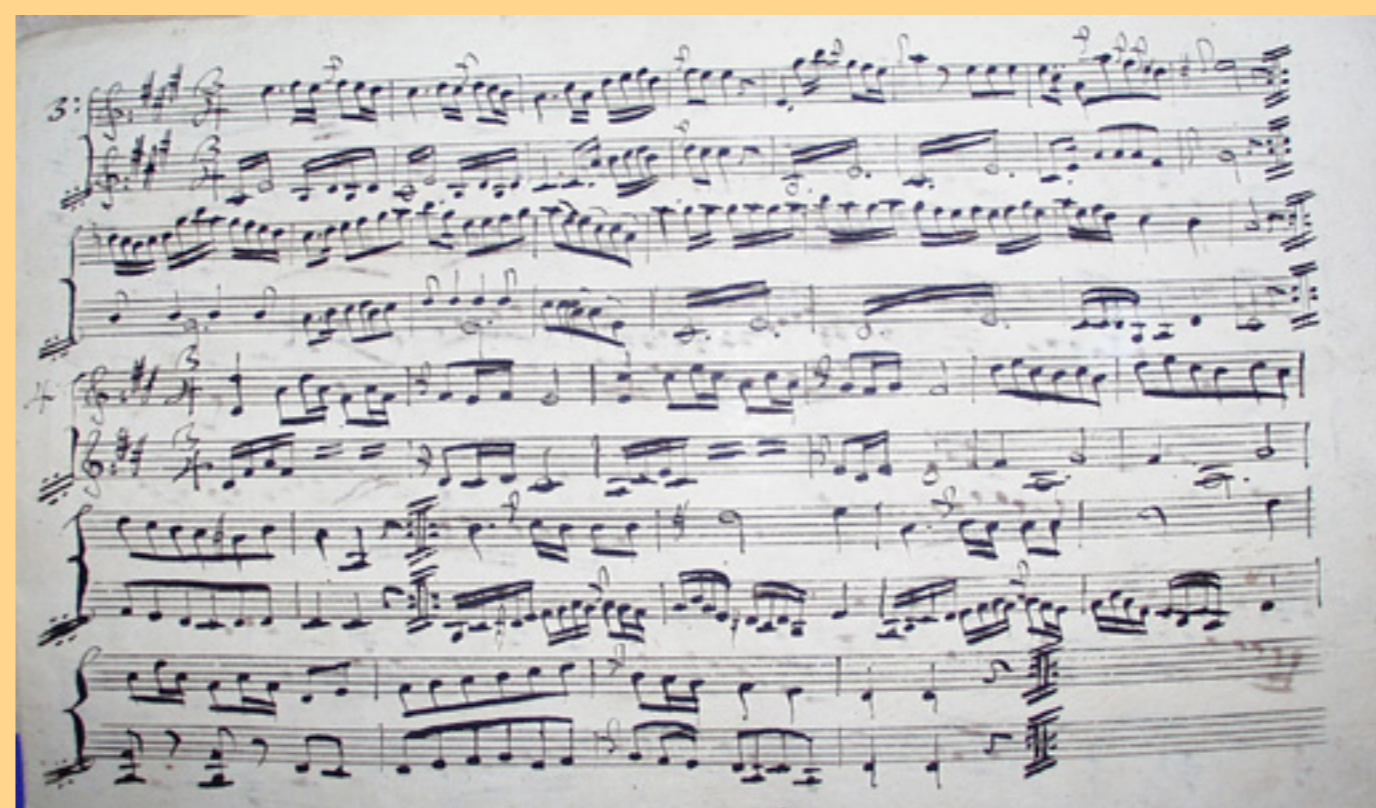

Pojam stiliziranih plesova u klasičnoj glazbi označava glazbene vrste koje imaju karakteristike plesne pratnje, ali su namijenjene koncertnome izvođenju. Drugim riječima, riječ je o instrumentalnoj izvedbi plesova namijenjenih slušanju. U povijesti zapadne umjetničke glazbe najpoznatiji primjer niza stiliziranih plesova je **suita**. Njezini počeci sežu u 16. st. kada ju čine dva starija plesa za lutnju – polagana koračna **pavana** te brža poskočnička **gagliarda**. Najveću je popularnost suita doživjela u razdoblju baroka, kada zadobiva strukturu niza kraćih, uglavnom plesnih instrumentalnih stavaka istoga tonaliteta ali različitog (kontrastnog) tempa. U baroku je suita imala četiri obavezna plesna stavka, uz mogućnost umetanja i drugih stavaka, ne nužno plesnoga karaktera. Redom su to: njemački ples **allemande** umjerenog tempa, francusko-talijanski **courante/corrente** (u Francuskoj spori ples, u Italiji brzi), sporiji španjolski **sarabande** te brzi irski ples **gigue**.

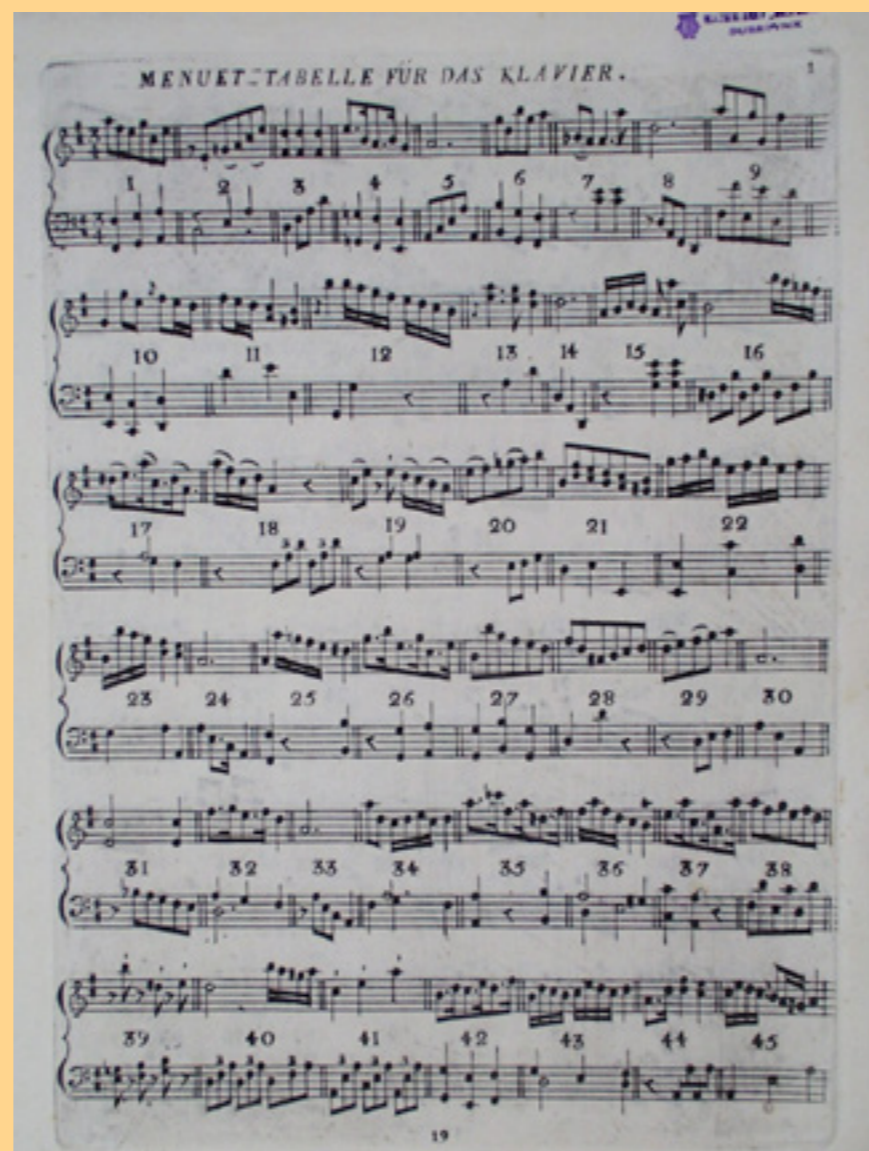
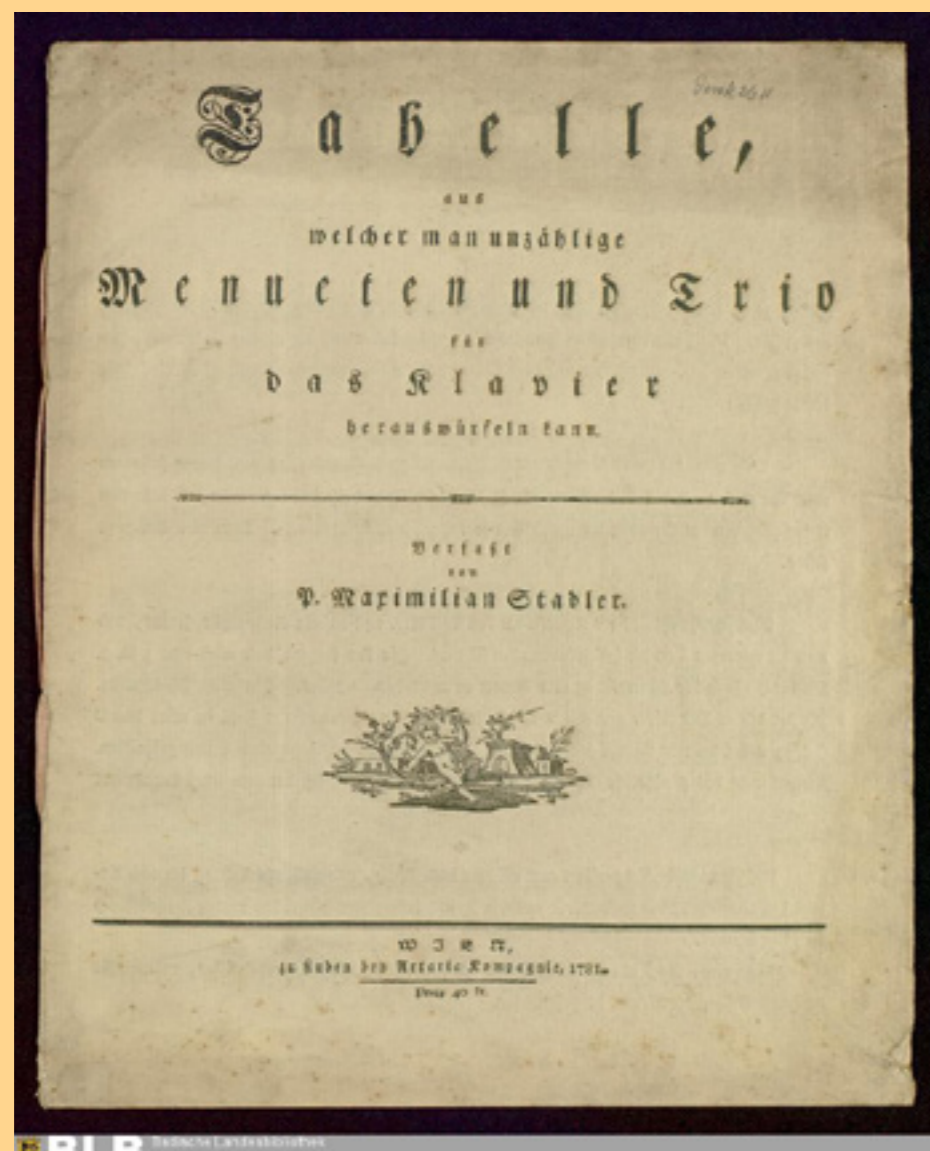
Skladatelji 19. i 20. st. ponovno posežu za principom nizanja kraćih (plesnih) stavaka, koristeći i narodne plesove i prerađujući vlastita djela (balet *Licitarsko srce* Krešimira Baranovića prerađen je u suitu, a jedan od stavaka je i glasovito **Kolo**).

Osim suite kao višestavačne vrste, stilizirani plesovi pojavljuju se i kao zasebna djela, mahom u 19. stoljeću. Neki od primjera su glasovirske minijature Vatroslava Lisinskog poput **valcera** i **mazurki**, zatim **menueti** ili pak **poloneze** Frédérica Chopina.

Važan primjer stiliziranog plesa čini **kolo**, koje je sredinom 19. st. u hrvatsku umjetničku glazbu uvedeno i kao skladba za koncertno izvođenje. Među prvima ih je skladao V. Lisinski, a kasnije su ih pisali Ivan Zajc, Antun Dobronić, Ivan Brkanović te Jakov Gotovac, čije je glasovito **Simfonijsko kolo** ušlo u kanon hrvatskoga koncertnog repertoara.

Poziv na ples

Ziffer-Tabelle.

Erster Theil der Menuet.

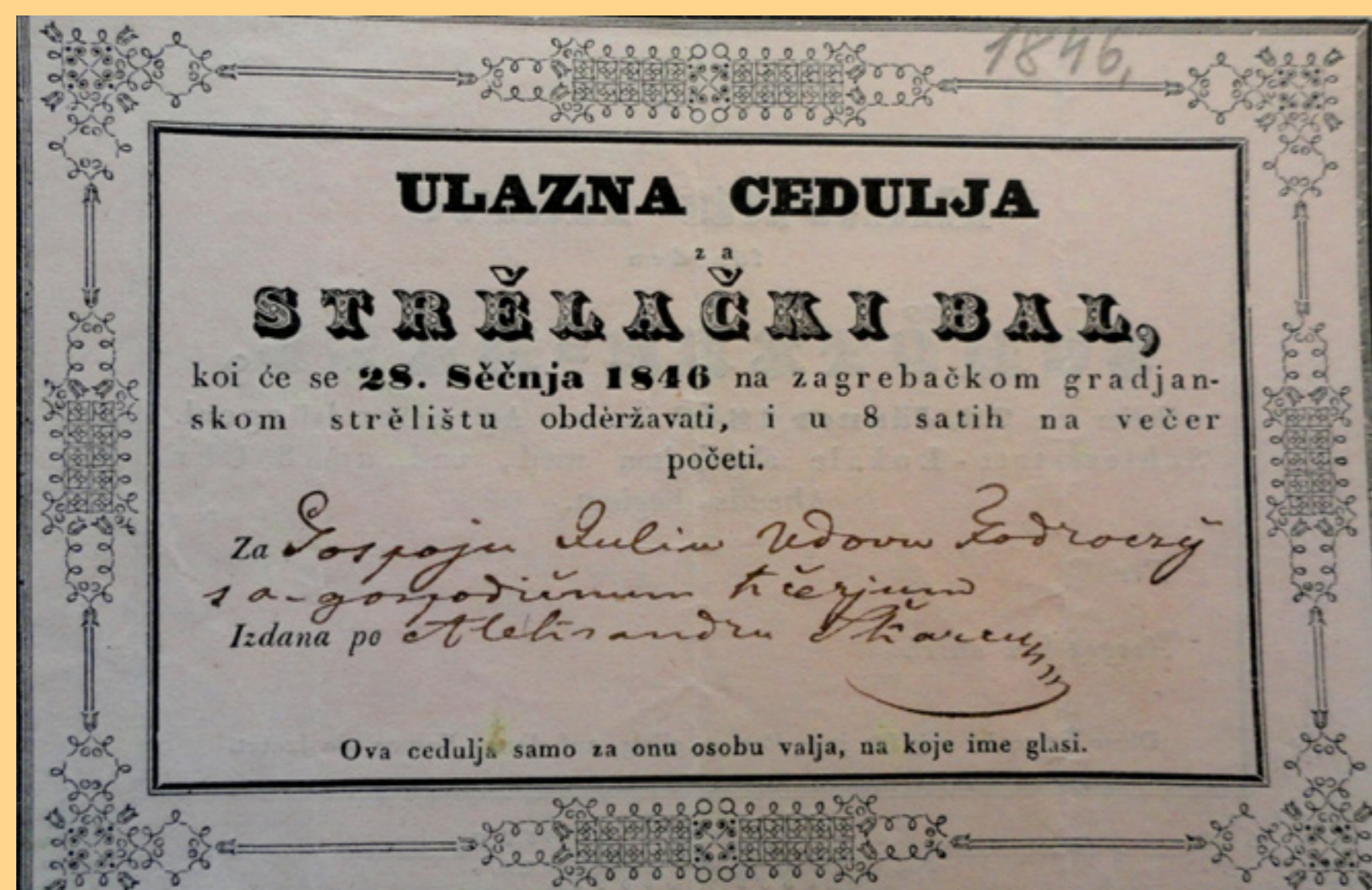
	A	B	C	D	E	F	G	H
1	95	81	141	41	103	111	11	26
2	24	6	110	63	145	45	124	81
3	59	37	120	53	113	23	110	44
4	40	17	113	83	114	8	129	100
5	143	74	151	45	80	37	36	107
6	104	157	82	157	124	48	118	31
7	121	61	121	53	99	111	81	112
8	119	24	114	21	140	35	159	24
9	35	144	41	126	72	119	61	111
10	1	52	152	61	115	47	142	11
11	34	110	31	112	48	37	105	3

Zweiter Theil

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	70	111	65	9	111	49	109	14
2	112	23	146	25	124	11	116	31
3	66	119	11	124	73	38	141	19
4	30	115	7	34	67	151	31	101
5	42	141	64	115	75	125	1	33
6	112	71	120	19	141	114	31	111
7	11	111	37	125	43	110	39	111
8	111	88	41	115	31	113	71	111
9	63	77	19	11	117	11	111	1
10	111	4	11	114	11	113	71	11
11	11	11	111	34	11	114	44	111

Tabelle aus welcher man unzählige Menueten und Trio für das Klavier herauswürfeln kann. Verfaßt von P. Maximilian Stadler. Wien: Artaria, 1781. (Dubrovnik, Samostan Male braće)

Primjer povezanosti plesa i aleatorike: bacanjem kocke određivao bi se redoslijed glazbe na koju se plesao menuet. Na taj bi se način u stvaralački proces uključivali i izvođači koji bi, unutar danih mogućnosti, odabirali vlastita rješenja.

Ulazna cedulja za „strelački bal“ u Građanskoj streljani na zagrebačkom Tuškancu (danas kino Tuškanac). Sredinom 19. stoljeća Streljana je bila poznata kao jedno od središta zagrebačkoga društvenog života. Osim koncerata, tamo su se održavali plesovi i zabave. **Pietro Coronelli**, hrvatski baletni plesač talijanskog podrijetla, u Streljani je 1860. otvorio plesnu školu.

Poziv na pravnički ples u Narodnoj dvorani (danas Preporodna dvorana Palače Narodnog doma Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti). Dvorana je otvorena plesom 8. veljače 1847. godine. Prema izvještaju u *Danici*, prisustvovalo mu je 800 osoba. Zabilježeno je i da Dvorana zajedno s prostranim galerijama „može lahko do 1000 osobah primiti“. Prema današnjim koncertnim standardima u dvorani i na galeriji ima 220 mjesta.

Slavni plesački par Vernon i Irene Castle, oko 1912.

Fotografije iz ostavštine obitelji Eisenhuth, pohranjene u Hrvatskom glazbenom zavodu u Zagrebu. Nastale su 1930-ih u atelieru *Foto Tonka* Antonije Kulčar, koja je ostavila veliki trag u dokumentiranju društvenog i kulturnog života Zagreba tijekom međuratnog razdoblja.

Materijale prikupile i postere izradile: Vjera Katalinić, Sanja Majer-Bobetko, Martina Bratić, Vilena Vrbanić i Sara Ries Travanj 2016.